

DUNAKESZI ÉS ALAG 1910 ÉS 1950 KÖZÖTT

Településfejlődés 1910 és 1939 között

Az 1910-ben kettévált Dunakeszi és Alag meglehetősen különbözött egymástól. A szétválás alapvető mozgatórugója is a teljesen eltérő fejlődési út volt, amelyet a települések a 19. század második felétől kezdődően a 20. század elejéig végigjártak. A dunakeszi gazdaság a 20. század elején még túlnyomórészt mezőgazdasági alapokon működött, így ennek megfelelő volt társadalomfejlődése is. Alag viszont a lóversenytér és tréningtelep, az ország minden részéből ide érkező lovászok világa volt, ahova gyakran határon, sőt, tengeren túlról is jöttek a trénerek és zsokéék, és a versenynapokon Alagon nyüzsgött a kilátogató fővárosi közönség. Mindezeket a helyben található főúri villák milliója egészítette ki.

A két település(rész) között a vasút jelentette a választóvonalat, a közös, alagi oldalon álló vasútállomásnak is Dunakeszi–Alag volt a neve. Dunakeszi magja ekkor a községháza, a templom és az iskola által határolt területen feküdt. Ezek közül a mai Fő útra néző, 1901-ben elkészült községháza egy modern, a kor viszonyainak megfelelő épület volt, amely – az előjáróságon kívül – otthont adott a Dunakeszi Önkéntes Tűzoltóegyesületnek is. Utóbbi szerepe igen fontos volt, hiszen a község életére a tűzvészek jelentették akkoriban az egyik legnagyobb veszélyt.¹ A községháza melletti téren (ma: IV. Béla király tér) 1928 óta piac működött, ahová a helyi és a környékbeli termelők heti rendszerességgel hordták az áruikat; itt tartották a nyilvános árveréseket is.² Lakott terület volt

1. kép: Dunakeszi–Alag, Fő út (1910 körül)

a korszakban, a mai települést tekintve, az Alsótabán, a Felsőtabán, a templomdomb és környéke, a mai Vörösmarty és Attila utcák környékét jelentő ún. Villatelep, valamint a Fő út és a vasút közötti terület, amelynek északi határa nagyjából a mai János utcánál húzódott.

A tér északi végéhez közel álló, 1754-ben épült Szent Mihály-templom a település egyetlen temploma volt, amelynek befogadóképessége – a döntően katolikusok által lakott

Dunakeszin – már nem volt elegendő. Bár voltak tervek a bővítésére, de a hamarosan kitörő első világháború, majd az 1929-ben kezdődő gazdasági világválság miatt újra és újra elhalasztották a munkálatok megkezdését. A

¹ Erről bővebben ld. LŐRINCZ, 2011b 2–3.

² *Árverési hirdetmény-kivonat.* In: *Váci Hírlap*, 25. (1911) 27. sz. 4. (1911. április 5.); *Árverési hirdetmény-kivonat.* In: *Váci Hírlap*, 51. (1937) 50. sz. 4. (1937. július 11.) Azt megelőzően a hősi emlékműnek helyet adó téren tartották a piacot.

főkegyúri jogokat gyakorló Magyar Lovaregylet ugyanakkor folyamatosan karbantartotta a templomot, az 1913-as nagy felújítás során kifestették az épületet, illetve renoválták a régi oltárt és a szószéket, két szoborral gazdagodott a templom (Jézus szíve, Szűz Mária), valamint adományokból (pl. Gombai Istvánné sz. Sipos Katalin) festett üvegablakok készültek. Gombai Istvánné két carrarai márvány szenteltvíztartót is ajándékozott a templomnak. A modern világ is belopódzott ekkor az épületbe: elkészült a villanyvilágítás, nehogy a szépen festett új falak bekormozódjanak a gyertyalángtól.³

1900-ban felépült a város első postahivatala. A község 1899 óta rendelkezik távbeszélővel (telefonnal), 1938-ban 47-en, 1943-ban már 90-en fizettek elő a szolgáltatásra. A postamesteri tisztséget a tárgyalt korszakban hosszú ideig Bazsanth Mária töltötte be, aki összességében több mint négy évtizeden keresztül, 1893-tól 1935-ig látta el feladatát. Ezt követően – 1936 és 1942 között – Wallini Gyula dolgozott postamesterként.⁴

A gyermekek ellátására a település 1914-ben úgy határozott, hogy 1916 májusára felállít egy állami óvodát, és ahhoz a pénzügyi fedezetet a községi földek eladásából és póttadó kivetéséből remélte megteremteni, a terveket keresztülhúzta az időközben kitörő első világháború. Az 1897-re Salkovics Károly tervei és Brezina Bennó műépítész-építőmester irányítása alatt elkészült, földszintes, akkor modernnek számító négy-tantermes iskola a folyamatosan és nagymértékben növekvő gyereklétszám miatt hamarosan jelentős bővítésre szorult, így 1909-ben Goldberg Simon tervei alapján emeletet húztak a Római Katolikus Elemi Népiskola épületére.⁵

Dunakeszin a korszakban kapott egyre nagyobb szerepet az ipar: 1917/20-ra megépült az „Ocean” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. dunakeszi telepe.⁶ 1911-ben pedig megkezdték a MÁV Főműhelynek szánt telek beépítését, amely 1926-ban kezdett működni. Még ugyanazon évben vasúti megállót alakítottak ki, majd 1912 során téglagyárat építettek a leendő épületek falazatához szükséges téglá előállítására véget, és elkezdték magát az építkezést is. Az 1914-ig befejezett épületekből (munkásotthon [= kultúrház], portaépület, főigazgatóságnak szánt épület, karbantartó műhely) 1915 februárjában 1000 ágyas hadikórházat alakítottak ki. Az intézményben a kezdeti időszakban 12 orvos és 50 főnyi ápolószemélyzet dolgozott. A betegek zömét háborús sérültek tették ki, de akadtak közöttük szervi bajjal vagy fertőző kórral küzdők is. A kórház csak a háború befejezése után, 1918 decemberében szüntette be működését. Volt egy másik hadikórház is Dunakeszin: a Mihalik villában rendezték be, fenntartásáról az Országos Vöröskeresztes Egylet gondoskodott. Itt egy időben 20-30 lábadozónak tudtak menedéket nyújtani.⁷

³ VARGA, 2004. 12.; HD, I. [56.]

⁴ LÖKÖS-LAKATOS, 1979. 250.; LÁNG, 2014a 6–7.

⁵ MNL PML V. 1031. C 3. köt. 336–338. DKE JKv. 1914. március 11.; CSOMA, 2011b 8.

⁶ Erről ld. Az „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. dunakeszi gyárának története (1917–1945) c. fejezetet.

⁷ ÁGOSTON, 2014b 4.; ZSIGA, 2008. 11–12.

A MÁV az építkezést – bár jóval visszafogottabb tempóban – a háború alatt is folytatta: 1916-ban felépült a víztorony, illetve elkészült a kovácsműhely tetőszerkezete, 1918-ra pedig a műhely vázának és tetőrészének építése is előrehaladt. A Főműhely építése 1922-ben indult meg újra, a termelőmunkát pedig 1926-ban kezdték meg. A két vállalat megjelenése a községben kiemelkedő jelentőségű volt, működésük alapvető változásokat indukált a település gazdasági és társadalmi fejlődésében, kulturális és sportéletében.⁸

Az 1920-as és az 1930-as években sok nehézséggel kellett az országnak szembesülnie, épphogy túl volt egy világháborún, amelyből óriási embervesztéssel került ki. Ezen túlmenően belpolitikai forrongás volt tapasztalható, a háború pedig gazdasági visszaesést, hiperinflációt és a szomszédos országokból beáramló menekültáradatot eredményezett, majd 1929-től a gazdasági világválság hatásai is jelentkeztek. Mindezen események, természetesen, Dunakeszit is érintették: a gazdasági világválság következtében éhínség alakult ki a településen, miután a MÁV Főműhely és a konzervgyár csak csökkentett üzemmel dolgozott, a munkanélküliség mintegy 10%-os lett – felük a munkások, másik felük pedig a földművesek közül került ki. Mindez azt jelentette, hogy 200 család számára, ami 600-700 főt jelentett összesen, rendszeresen lisztet, szenet és fát osztottak, ha pedig lehetőség volt rá, ún. ínségmunkát biztosítottak számukra, amelyért cserébe csekély napszámot fizettek. Mindezek mellett, mivel népkonyhát nem tudott a község fenntartani, a jobb módú családok szegényebb sorsú gyerekeket fogadtak be három hónapra, hogy élelmezni tudják őket.⁹

A problémák ellenére a két világháború közötti időszakban lassú fejlődés is megfigyelhető. Új tetőzetet kapott a Római Katolikus Elemi Népiskola épülete. Majd 1922-ben az Olvasókör helyiségében óvoda kezdte meg működését. Jelentős hatása volt a település életére, hogy 1922-ben Richter Béla plébános (1907–1928) Dunakeszin telepítette le a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek rendjét, akik előbb az elemi iskolai oktatásban a leánygyermekek tanítását, majd az óvodai ellátást is átvették. Az 1918–1919-es tanév második félévében a MÁV Főműhely telepén a hadi események miatt Dunakeszire menekült családok gyerekei számára a vasúttársaság jóvoltából polgári iskola létesült. Eleinte egy tanteremben hat diák tanult, és őket is csak egy másik iskolában leteendő vizsgára készítették fel, a következő évben azonban már négy tanteremben 55 fő számára biztosították az oktatást. A tanítás 1922-ig koedukált volt, ezt követően fiúiskolaként működött. 1923-ban a MÁV javasolta, hogy az állam vegye át a polgári iskola működtetését, és egy iskolaépület felhúzásához telket, gyakorlópályát, a tanároknak pedig szolgálati lakást biztosított volna, ám a Vallás- és Közoktatásügyi

⁸ Erről ld. a *Dunakeszi gazdasága 1910–1950 között* c. fejezetet; ÁGOSTON, 2014b 5.; SZAKÁLLNÉ, 2009b 6.

⁹ *Dunakeszi küzdelme az ínséggel. A lakosság 10 százaléka segélyre szorul.* In: *Friss Ujság*, 37. (1932) 27. sz. 6. (1932. február 3.)

Minisztérium elutasította az ajánlatot. Az iskola jövőjéről a MÁV az alagi és a dunakeszi községi előljárókkal is tárgyalt, ők azonban – mondván, hogy az iskolát csak vasutasok gyerekei használnák, és egyébként sincs pénz építkezésre – nemleges választ adtak. Így az iskola mindössze hat tanév után, 1924-ben beszüntette a működést. A polgári iskolával egy időben, azaz 1919 ősztől, a MÁV telepen az elemi iskolás korú gyerekek oktatása is elkezdődött. Az elemista korú diákok száma kezdetben 57 volt, számukra délután, a polgárisoknak pedig délelőtt tartották meg a tanórákat. 1927 során a MÁV az ideiglenes jelleggel használt négy helyiség helyett állandó épületet szándékozott felhúzni az elemi iskola számára, így építkezésbe fogott a Műhelytelepen, az épületet még abban az évben át is adták. Az emeletes épület négy tanteremmel rendelkezett, és ma a Bárdos Lajos Általános Iskola működik benne.¹⁰

1927-ben a meglévők mellett egy újabb, egy magán polgári iskola is megkezdte működését. Az oktatási intézmény hamar népszerű lett a lakosok körében, 1931-ben már 150 tanulója volt. A Dunakeszi-Alagi Nyilvános Magán Polgári Fiúiskola fenntartásával járó feladatokat a két község közösen látta el. Az 1927 szeptemberében megnyitott intézményben a tanítás Alagon, a Fóti úton fekvő Turf Szállóban folyt (ma: Fóti úti Bölcsőde). Az oktatás később áttevődött az elemi iskola épületébe, de ott is csak másfél évig, 1929 szeptemberéig működött. Ezt követően is bérleményben, a mai Bajcsy-Zsilinszky utca 26. alatti épületben folyt az oktatás. 1931-ben lányosztályt is indítottak a fiúosztály mellett, és a felsőbb tagozatokba is beiratkozhattak lányok. 1933 ősztől újabb helyszín következett, a Lajos utca 2. (az épületben jelenleg az Eszterlánc Óvoda tagóvodája működik), majd 1936-ban ismét költözött, a János utca 6. szám alá. Ezt követően az iskolát – 1938 és 1941 között – átszervezték, így annak neve Dunakeszi-Alag Társulati Koedukációs Polgári Fiú- és Leányiskola lett. A János utcai épület már tartósabb otthonnak bizonyult, a polgári iskola e helyütt működhetett egészen megszűnéséig, 1947 júliusáig.¹¹

1925-ben elkezdtek a villanyvilágítás kiépítését a községben, amely a mindennapi életminőségre, illetve a gazdaságra gyakorolt hatásai mellett lehetővé tette a mozgókép, azaz a mozi megjelenését is. Ugyanezen év során megépült a községi sportpálya, amely a település déli részén, a Szent István utca elején, a mai Közüzemi Nonprofit Kft. telephelyén feküdt. 1926-ban megkezdődött a községi kultúrház építése is, az ún. *Népházé*, amely a régi Uradalmi Nagykocsmá helyére került.¹²

Kisalag, bár közigazgatásilag Dunakeszihez tartozott, Alagon túl terült el, és földrajzilag Fóthoz feküdt a legközelebb. A településrész a két

¹⁰ KELEMEN–PAPP, 1975. 107.; CSOMA, 2005. 89.; KOLLÁR, 2012. 8–9.; ÁGOSTON, 2014b 5.; LÖKÖS–LAKATOS, 1979. 221.

¹¹ *A dunakeszi-i plébános különös harca az új polgári iskola alapítói ellen.* In: *Esti Kurir*, 9. (1931) 249. sz. 3. (1931. november 3.); KOLLÁR, 2009a 10.; KOLLÁR, 2009b 10–12.

¹² *Még az idén eltűnik a Kerepesi-úti halálsorompó. A Máv. lakásépítése a nagyközönségnek is juttat lakásokat.* In: *8 Órai Ujság*, 11. (1925) 186. sz. 18. (1925. augusztus 20.); LÖKÖS–LAKATOS, 1979. 251–252.; KELEMEN–PAPP, 1975. 18.

világháború között olyannyira fejletlennek számított, hogy az ott lévő állapotokra az 1930-as években már a sajtó is felfigyelt. A Kisalaggal foglalkozó cikkek egyike egyenesen így fogalmazott:

„Kisalag, a székesfőváros közvetlen közelében, Magyarország legmostohább földdarabja, amelyen 600 ember elhagyottan, a legszomorúbb kietlenségben él.”

Lakosságát tekintve részben munkásokról volt szó, részben tisztviselők és értelmiségiek lakták, közülük 500 fő segélyre szorul. Az értelmiségi és tisztviselői réteghez tartozók a cikk szerzője szerint Dunakeszi helyett inkább tartoznának Fóthoz, de azt a hatósági ellenőrzést nem szívesen tűrők mindaddig megakadályozták. Továbbá Fót is csak akkor hajlandó az átvételre, ha Dunakeszi átadja azokat a földeket, amelyeket fóti gazdák birtokolnak. A mostoha körülményeket az eredményezte a korban, hogy Kisalag és az anyaközség közé még az önálló Alag község is beékelődött. Mind a községházát, mind a temetőt csak hosszabb gyaloglás révén tudták elérni. A temetéshez például, mivel másik községen kellett átszállítani az elhunytat, minden alkalommal külön engedélyt kellett beszerezni. A lakók a vasutat is csak Fót-Újfalunál tudták igénybe venni, odáig azonban kétkilométeres földút vezetett, amely rossz időben szinte járhatatlan volt. Az írás megemlítette, hogy Kisalagon a községi lét legelemibb jellemzői is hiányoztak: nem volt templom, posta, áram, és rendfenntartó sem. Hiányzott a távbeszélő összeköttetés és a kocsit is. Egyetlen közintézményt talált a korszakban az idelátogató, egy hatosztályos elemi iskolát (Kundháza Állami Elemi Iskola), a településrészrel kapcsolatos teendőket pedig a Kisalagi Telepegyesület látta el. A helyiek büszkék voltak kultúr- és sportéletükre, daloskörükre, illetve a szép fekvésre és a jó levegőre. A helyzeten javítandó a váci főszolgabíró ígéretet tett arra, hogy felveti a Dunakeszitről Kisalagig és Fóra továbbmenő dűlőutak megyei úttá minősítését és rendbetételét. Az írásnak lehetett némi visszhangja, ugyanis alig több mint egy hét múlva újabb cikk látott napvilágot a témában eszerint a Fóthoz csatlakozás szószólói hívták fel a figyelmet a Kisalagon lévő állapotokra. A csatlakozást azonban számos helybéli továbbra is ellenezte. Tárgyaltak ugyanakkor egy köztes megoldásról: Kisalag Kundháza néven (az 1920-as évek közepéig így hívták a településrészt) önálló településsé válhatna. Kisalag számára Dunakeszi és Alag szétválása jelentett sorscsapást, de a háborús hadikölcsön felemésztette a székházra és a templomra félretett pénzt is. Sérelemzték az ott lakók azt is, hogy kimaradtak a villanyvilágítás kiépítéséből annak ellenére, hogy a dunakeszi bevezetéshez Kisalag adója is hozzájárult. A megosztott, megrekedt állapotokat jól jellemezte, hogy templomba Fóra jártak, egyházi adót viszont Dunakeszire fizettek. Bár a fentebb bemutatott állapotfelmérés egyike szerint a településrész az 1930-as évek közepén sem rendelkezett postával, valójában Kisalag 1924. február 8-án önálló postaügynökséget kapott, saját bélyegzővel. Az első postaügynök Eöri Barna iskolaigazgató volt, akkoriban ugyanis a postai ügyintézés is beletartozott a tanítóképzés tananyagába. A fentebb

idézett cikkek egyike szerint a kereskedelemügyi miniszter engedélyt adott Kisalag számára a távbeszélő- és a távíró állomás megépítésére, kialakítására, és az utak már említett kiépítése mellett a villanyvilágítás bevezetését és saját temető kialakítását is a közeljövőben tervezték. Sőt, miután Dunakeszi nem volt hajlandó átengedni a Fót által kért földeket, a leendő önálló község községházának megépítéséhez már téglagyűjtésbe is kezdtek.¹³

A két világháború közötti időszakban a közgondolkodást, ennek megfelelően az ünnepeket és a köztereket is az első világháborús veszteségekre emlékező, illetve a trianoni békeszerződés elleni érzelmeket kifejező emlékművek uralták. A fentiek szellemében 1926-ban úgy határozott a korabeli országgyűlés megfelelője, a Nemzetgyűlés, hogy május utolsó vasárnapját a Hősök Emlékünnepévé nyilvánítja. Az első megemlékezést azonban már 1924. május 25-én megtartották. A községek, városok emlékező összejövetelei többnyire a háború során elesetteknek emléket állító emlékműveknél zajlottak. Ily jellegű emlékművek országszerte sorakoztak, ugyanis a korabeli kormány még a háború befejezése előtt, az 1917. évi VIII. törvénycikkkel és a végrehajtásról intézkedő 1917/7283. B. M. eln. számú rendelettel intézkedett arról, hogy országszerte emlékművekkel adózzanak az egyes települések az elesetteknek. Dunakeszi község előjárósága 1927-ben hozott döntést arról, hogy hősi emlékművet emelnek az első világháborúba bevonult 549 lakos közül a harcokban elhunyt 116 dunakeszi katona emlékére. Az emlékmű költségeit egyharmadrészt közadakozásból, kétharmadrészt pedig a földek haszonbéréből fedezték. A hősi halottak névsorát az emlékmű két oldalán, márványtáblákon örökítették meg. A Szent István utcában felállított alkotás lett a község első köztéri emlékműve. Az alkotást Pongrácz D. Szigfrid és Reichenberger József készítették – realista stílusban. A hősi emlékmű felavatására 1928. szeptember 8-án került sor, a misét az egykor Dunakeszin szolgáló tábori püspök, Révész István celebrálta, a szobor leleplezésekor ünnepi beszédet pedig Pest vármegye főispánja mondott. (A kultúrház felavatása is ez alkalommal történt.) Az alkotás voltaképpen egy szoborcsoport, amely két részre bontható: egy magában álló sebesült katonára, és egy édesanyára két gyermekével. Felirata: „1914–1918 hősei dicső emlékének emeltette Dunakeszi népe 1928”. Az emlékművet a község lakossága szinte rögtön elfogadta, hiszen a település családjainak zöme valamely módon érintett volt a mindössze tíz évvel korábban véget ért háborúban. A felavatástól kezdve itt ünnepelték március 15-ét és a Hősök Napját. Ezekben az ünnepélyeken az iskolák testületileg részt vettek, mellettük pedig ünnepi ruhát öltve felvonultak a község cserkész-, levante- és tűzoltócsoportjai,

¹³ Kisalagon még meghalni sem érdemes. A forgalomtól elzárva, utak, világítás, közigazgatási ellenőrzés, posta, templom és temető nélkül sínylődik hatszáz lélek a főváros közelében. In: *Magyarország*, 42. (1935) 158. sz. 9. (1935. július 14.); *Teljes zűrzavarban él 800 lélek 18 kilométerre a fővárostól. Hogyan sújtottak a csapások a szép Kisalagra, amelynek csak a pesti égbolt fénye világít.* In: *Magyarország*, 42. (1935) 165. sz. 4. (1935. július 23.); LÁNG, 2014b 9.

valamint a fúvószenekar. Miután az 1930-as évek közepéig a községnek volt saját, 20-25 lovasból álló bandériuma, amelynek tagjait a csikósruhába öltözött gazdagabb legények adták, az említett ünnepségek alkalmával a bandérium is felvonult. Az emlékművet 1929-ben kerítéssel vették körbe,

2. kép: Hősi emlékmű az első világháborúban elesett katonák tiszteletére (Szent Mihály-napi búcsú, 1929)

ezzel nyerte el ma is látható jellegét. 1938-ban, Szent István halálának 900. évfordulójára Pácz Imre helyi kőfaragó felújította a szoborcsoportot.¹⁴

1929 júniusában a Budapesti Falufejlesztési Kongresszus alkalmából a „Falu” Országos Földműves-Szövetség a községben falufejlesztési-, mezőgazdasági-, ipari- és nép-egészségügyi kiállítást rendezett a községben, amelyen a budapesti esemény miatt a világ számos helyéről érkezett látogató megfordult.¹⁵

Az 1930-as évek elejére ismét nőtt a település lakosság száma, elkezdett beépülni a Révdűlő és folytatódott a Banktelep betelepülése is. A telkeket előszeretettel vették meg a MÁV Járműjavítóba került dolgozók, de a fővárosból kiköltözött tisztviselők között is kedvelt település volt akkoriban Dunakeszi. A környék népességnövekedésének hatására 1930-ban bővíteni kellett a Fővárosi Vízművek dunakeszi telepét, egyre több lett a vezetékes ivóvízzel ellátott ház.

¹⁴ A korabeli toposzok, jelképek és kultuszok kapcsán ld. ZEIDLER, 2009. 192–229. A háborús veszteségek Magyar- és Horvátországra kivetítve 530.000 elesettet, 1,4 millió sebesültet és 833.000 sebesültet tettek ki. (ROMSICS, 2010. 106.) Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés értelmében a Horvátország nélkül 282.000 km²-t kitevő Magyarország 93.000 km²-re zsugorodott, lakóinak száma pedig 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. Az elcsatolt területek népességének mintegy 30%-a volt magyar anyanyelvű. (ROMSICS, 2010. 147.) 1917. évi VIII. törvénycikk a most dúló háborúban a hazáért küzdő hősök emlékének megőrkítéséről. In: 1917. évi törvénycikk. Jegyzetekkel ellátta Dr. TÉRFY Gyula. Bp., Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1918. 25.; A m. kir. belügyminiszter 1917. évi 7.283. eln. számú körrendelete valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez, a hősök emlékének megőrkítéséről. In: Magyarországi rendeletek tára, LI. (1917) 642–643.; Emlékmű Dunakeszin. In: Magyar Nemzeti Levéltár honlapja. Itt igazi háború van – Az I. világháború Pest megyei forrásai. (MNL PML) Emlékművek. <http://mnl.gov.hu/mnl/pml/emlekmuevek> (A letöltés ideje: 2018. március 19.); Hősi emlékmű- és kultúrház felavatás Dunakeszin. In: 8 Órai Újság, 14. (1928) 207. sz. 7. (1928. szeptember 13.); Helyismereti fényképek adatbázisa. Hősi emlékmű. <http://www.dkvk.hu/index.php?page=hkepek&idje=645>; Köztéri szobrok, emléktáblák, kiállítóhelyek adatbázisa. I. világháborús emlékmű. <http://www.dkvk.hu/index.php?page=szobrok&idje=14> (A letöltés ideje: 2018. március 19.); CSOMA, 2008. 83–84.

¹⁵ Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 27. (1929) 19. sz. 272. Szerk. CSILLÉRY Zoltán. Bp., Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, 1930.

1931-ben megalakult az Iparoskör, a helyi kisvállalkozók érdekvédelmi és szakmai szervezete. A kör élénk kulturális tevékenységet folytatott, színjátszó csoportja és dalköre is volt. Megalakulása után két évvel otthont épített magának az Attila utcában, ahol műkedvelő csoportjai számára egy szabadtéri színpadot is felállítottak. Az Iparoskör rendszeresen tartott bálakat, amelyek a társadalmi érintkezés fő színterének számítottak a korban.¹⁶ A folyamatos lakosságnövekedés megkívánta a szórakozási lehetőségek számának növelését is, így 1939-ben mozi is épült a Banktelepen.¹⁷

A Műhelytelep súlya is a két világháború közötti időszakban növekedett meg jelentősen Dunakeszin belül, amit az is jelzett, hogy 1936. január 11-ei hatállyal külön postaügynökséget kapott.¹⁸ (Ezt megelőzően Steiner Artúr postatanácsos Honvéd utca 22. szám alatti lakásán működött ideiglenes posta.) Az állandó posta a Pest (ma: Fő) út 127. szám alatt rendezkedett be. A helyiséget a hentestől bérelték; az első kezelő Steiner Artúrné volt. A forgalom növekedése miatt 1944-ben a postaügynökség IV. osztályú postahivatallá alakult át, „Dunakeszi 2” elnevezéssel, helye ekkor a Levente utca 22. sz. alatt volt.¹⁹

A két világháború között megérett az idő a község katolikus templomának megnagyobbítására is. A helyiek közül többen pénz- és ingatlanadományokkal, illetve egyéb módon segítettek, ezzel teremtve meg az anyagi alapot a bővítéshez. A terveket Oszvaldik Gyula építész készítette. Az építkezés 1936 januárjában kezdődött meg az építőanyagok összegyűjtésével, míg az első kapavágás és az alapkövetétel pünkösdkor történt. Az egész éven át tartó építkezés után a karácsonyt már a félkész új templomban ünnepelték a hívek. A munkálatok során a régi barokk templomot beolvasztották az újba. Az épületet Faludi (Fieszl) János plébánosi működésének ideje alatt fejezték be. Az új templomot 1937. október 10-én, ünnepi mise keretében szentelték fel, a szentbeszédet Bangha Béla jezsuita hitshónok mondta. Az eredeti tervekhez képest – költségcsökkentés miatt – a templom kevesebb dísszel épült meg. A hagymakupolákat is elhagyták róla, és a tornyok végül csapott tetőzetet kaptak, amelyet csak a háború után tudták teljesen befejezni, tekintettel arra, hogy a nyersanyaghiány miatt a vöröszet zároltatták a hatóságok. Az épület azonban ekkor még kívülről vakolatlan volt, valamint a díszes üvegablakok, a padozat és a sekrestye berendezése is hiányzott. A későbbi években ezeket hitelből, illetve adományokból pótolták. A templom így is elnyerte a hívek tetszését, akik az addighoz képest roppant méretei miatt csak bazilikának nevezték az új építményt.²⁰

1937–1938 kiemelkedő esemény volt a magyarországi katolicizmus számára, az ugyanis kettős szentévnék számított. Egyrészt az 1937 máju-

¹⁶ CSOMA, 2008. 97.

¹⁷ LÁNG, 2014b 9.; LÖKÖS–LAKATOS, 1979. 252.

¹⁸ *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja*, 34. (1936) 5. sz. 51. (1936. január 30.)

¹⁹ *Posta és Táviráda Rendeletek Tára*, 1943. 40. sz. 457. (1943. augusztus 6.)

²⁰ *Az új templom megáldása Dunakeszin*. In: *Váci Hírlap*, 51. (1937) 76. sz. 2. (1937. október 13.)

sának végétől 1938 májusának végéig tartó időszak eucharisztikus szent-év volt, amely az 1938. május 26–29-e között, Budapesten megtartott 34. nemzetközi eucharisztikus kongresszusban csúcsozott ki. A programtervezetet 1937 márciusában fogadta el a Magyar Katolikus Püspöki Kar konferenciája. Másrészt 1938-ban Szent István király halálának 900. évfordulójára emlékezve, Szent István jubileumi évet is tartottak, amelynek egyik fő momentuma a Szent Jobb ereklye országjárása volt. A Szent Jobb körülhordozását vasúton kívánták megvalósítani, ezért felkérték a MÁV elnökségét egy díszes kocsi, a hozzá tartozó mozdony és kísérőkocsik, vagyis az ún. aranyvonat megépítésére. A szerelvény egy vadonatúj gőzmozdonyból és három kocsiból állt: elöl és hátul a koronaórség és a kíséret, a középsőben foglalt helyet a Szent Jobb. Az aranykocsit a MÁV Dunakeszi Főműhelye készítette el Urbányi Vilmos építőművész és Márton Lajos festőművész tervei alapján, váza egy Pullman-kocsi volt. A kocsi nevét az aranytónusa miatt kapta, külső díszítése bizánci motívumokból és magyar szentek képeiből állt, belül pedig drapéria borította, tetején a Szent Korona másolata és négy angyal volt látható, de számos további dísz is kapott. A Szent Jobb egy emelvényen feküdt, mellette két oldalon a koronázási jelvények másolatai kaptak helyet. A díszkocsi megépítési költsége 19.000 pengőre rúgott, abból 10.000 pengőt átvállalt a MÁV, a vontatási költségek pedig 7070 pengőt tettek ki. A Szent Jobb összesen 22 várost „látogatott meg”, e településeken az ereklyét kiemelték az Aranyvonatból és közszemlére tették, általában a főtéren, de volt, hogy az idő szűkösség miatt mindössze az állomáson lehetett azt megtekinteni. Az a település, ahol az Aranyvonat megállt, kitüntetve érezhette magát, a legtöbb állomáson ugyanis a szerelvény csak lassított, lépésben haladt át, de a díszkocsi közepén lévő üvegfal miatt az összegyűlt közönség így is láthatta és köszönthette a Szent Jobbot. Az Aranyvonat Vác felé menet Dunakeszin is áthaladt, a helyi lakosság június 18-án tehette tiszteletét az ereklye előtt.²¹

Az építés során komoly technikai feladatot jelentett az aranykocsi rugózásának kérdése, mivel a 900 éves Szent Jobbot teljesen tönkretették volna az állandó rázkódások. A dunakeszi szakemberek végül ezt a feladatot úgy oldották meg, hogy az ereklyének egy rugós állványt készítettek, amely mind a vízszintes, mind a függőleges irányú rázkódás ellen védelmet biztosított. A szerkezet kipróbálása végett a

„dunakeszi főműhelyben műkörmenetet rendeztünk. Az ereklye körmeneti hordozó állványát az ereklyetartó kb. 70 kg-os súlyával megterheltük és elhelyeztük rajta a Bereznai-féle optikai gyorsulásmérő műszert, majd négy ember a vállára vette és egy darabig körülhordozta.”

²¹ GERGELY, 1988a 90–94., 148–150.; GERGELY, 1988b 11–13.; *Ilyen az Aranyvonat, amely a Szent Jobbot viszi.* In: *Az Est*, 29. (1938) 121. sz. 5. (1938. május 31.); SZAKÁLLNÉ, 2008. 2.

Ezt követően a Budapest–Nagymaros vonal legrosszabb állapotú vasúti szakaszán szimulálták az utazási körülményeket. E két sikeres teszt után indult el országglató útjára a Szent Jobb.²²

Az Aranyvonal megépítése is jól mutatja, hogy a Főműhely ebben az időszakban élte első virágkorát. Ennek megfelelően megnőtt a dolgozói létszám, így 1927-ben a MÁV elemi iskola építésébe fogott, amelyet 1928 szeptemberére át is adtak a tanítás számára. A képzett munkaerő biztosítására pedig, 1941-ben megkezdte tevékenységét a MÁV Szakirányú Iparos Tanonciskola, későbbi nevén a Szakmunkásképző Intézet. Az iskola húsz diákkal indult, és minden évben ugyanennyit vettek fel. 1944-re így 60-an tanultak az intézményben, kizárólag géplakatos szakmában.²³

Miután a Műhelytelep, a Banktelep és a Révdúló lakossága az 1920-as és 1930-as években egyre jobban nőtt, 1928-ban az itt lakó római katolikusok is saját egyházközösséget alapítottak. A hívők számára a miséket a MÁV Elemi Iskola kápolnájában tartották. A kápolnát és a hozzá tartozó két harangot 1928. október 28-án szentelte fel Zadravetz István nyugalmazott tábori püspök. A később elkészült orgonát pedig, amelynek gyártásában a Főműhely asztalosai is részt vállaltak, 1930 júniusában Serédi Jusztinián hercegprímás szentelte fel. A kis egyházközség számára hamarosan szükségnek bizonyult az iskolakápolna, így Lányi Ferenc főműhelyfőnök vezetésével saját templom építését vették tervbe. 1944. június 29-én Pétery József váci püspök felszentelhetette az új templomot, amely a Jézus Szíve nevet kapta. És ez lett az időpontja a templom búcsújának. A templom-építéssel egy időben a MÁV két lakóépület építését is tervbe vette, azok a templom mellett kaptak helyet. Az 1943–1944 során felhúzott kétemeletes lakóházakban egy- (12 db) és kétszobás (9 db) lakásokat alakítottak ki a MÁV-nál dolgozók számára. A vasútnál dolgozó református hívek számára a MÁV lakótelepen lévő Legényotthon egyik helyiségét szentelte fel imateremnek Ravasz László püspök, 1928-ban.²⁴

A műhelytelepi templom felépítése jelképesnek is tekinthető, mivel egy korszak utolsó nagy erőfeszítése volt. Néhány héttel később ugyanis Magyarország határát elérte a front, és az év végére egy teljesen új, más elvek szerint rendeződő világ kezdett megvalósulni az országban és a településen egyaránt.

3. kép: Jézus Szíve-templom építése, 1943

²² BEREZNAI–PUCHNER, 1938. 581–584.

²³ SZAKÁLLNÉ, 2009. 6.; KELEMEN–PAPP, 1975. 86.; ld. még KOLLÁR, 2015. 10.

²⁴ SZAKÁLLNÉ, 2009. 6–7.; ÁGOSTON, 2015. 7.